

agens i det kunskapssamlade som skedde i Rasbiologiska institutets regi. En fråga som hade varit intressant att ställa sig, i strävandet att framhålla fotfolkets drivkraft, är huruvida de icke-akademiska aktörerna också hade möjlighet att definiera den kunskap som cirkulerade eller om den vetenskapliga definitionen helt styrdes av Herman Lundborg och hans kollegor. Oberoende av vilken kategori man granskar verkar Rasbiologiska institutet ha avgjort vilken information som var värdefull och hur den skulle användas, varför man skulle kunna problematisera och nyansera det kunskaps-cirkulatoriva perspektivet

Detta är en välskriven och medryckande bok, även om läsaren stundtals kan ifrågasätta bristen på konsekvens när det gäller *sic*-markeringen av ord vars stavning förändrats. Man kunde också önska att författaren, då han gör en poäng av Lundborgs användning av verbet gömma, hade slagit upp det i SAOB för att se om det kan ha fler betydelser än det i vår samtid dominerande. Sammanfattningsvis är dock detta en välgjord undersökning som bidrar till att vidga vår förståelse av Rasbiologiska institutets funktion i det svenska samhället under tidigt nittonhundratals.

Örebro universitet

INGRID LYBERG

Britas Benjamin Eriksson, *Att inventera ett folk: Populariseringar av vetenskaplig släktforskning i Sverige i början av 1900-talet* (Göteborgs universitet 2022). 118 s.

I sin licentiatavhandling *Att inventera ett folk: Populariseringar av vetenskaplig släktforskning i Sverige i början av 1900-talet* undersöker idéhistorikern Britas Benjamin Eriksson hur olika aktörer försökte mobilisera amatörsläktforskare för att samla in dokumentation av släktförhållanden som underlag för vetenskaplig forskning. Han beskriver hur ett skifte ägde rum i slutet av 1800-talet där disciplinen genealogi frigjordes från sitt ursprungliga syfte att bevisa en persons rätt till bordsprivilegier, och där släktutredningar i stort sett endast förekom för adel- och borgarklasserna, till att omfatta de breda folklagren. Utvecklingen sätts i samband med att Darwins evolutionsteori och Mendels ärftlighetslära stimulerade intresset för den biologiska potentialen inom släktforskningen. Medan ett syfte med äldre tiders genealogier varit att säkerställa giftermål mellan personer av rätt sociokulturell börd kom god börd att tolkas i biologisk och rashygienisk mening.

Den vetenskapliga släktforskningen utvecklades av den tyske historikern och genealogen Ottokar Lorenz som såg ett behov av att standardisera de

genealogiska metoderna och att separera den vetenskapligt informerade genealogin från den äldre adelsdominerade praktiken, och gjorde detta genom att koppla samman släktforskning med den samtida ärftlighetsforskningen och rasbiologin på ett systematiskt sätt. Han myntade begreppet *wissenschaftlichen Genealogie* som i svenska sammanhang kom att kallas släktvetenskap, vetenskaplig släktforskning eller modern släktforskning. I Sverige lanserades och bearbetades Lorenz idéer av Johan Wretman, som 1924 gav ut handboken *Släktvetenskapen – med hänsyn till svensk forskning*.

Eriksson genomför två fallstudier av den vetenskapliga släktforskningens popularisering. Den första utgår från Wretmans bok och dennes uppfattning att de europeiska nationerna var biologiskt avgränsade enheter, och att dessa "folkstammar" utvecklats sin särart med hjälp av ett "starkt släktsinne", vilket han beskrev som "en medvetenhet om sin plats i en ätt vars samhörighet vilade på blodsrelationer" (s. 40f.). Amatörsläktforskarens kartläggningsarbete skulle medvetandegöra denne om sin ättetillhörighet och väcka en gemenskaps- och ansvarskänsla för både tidigare och kommande släktled. I Wretmans program ingick därför bildandet av släktföreningar och sockenarkiv. Eriksson anknuter till Benedict Andersons begrepp föreställd gemenskap och menar att Wretman bidrog till att forma en sådan kring den egna släkten, den nationella historien samt den lutherska konfessionen.

Wretman förankrade sin handbok i det rådande rasbiologiska forskningsläget, men Eriksson uppfattar detta framför allt som ett sätt att legitimera hans släktforskningsprogram genom att ge det en vetenskaplig karaktär. Wretman drevs i stället, enligt Eriksson, av "en kristen konservativ övertygelse och förhöll sig tveksam till idéer om rasförädling" (s. 55). Den andra delstudien behandlar organisationen Skandinaviska Släkt Studie Samfundet, som bildades 1933 med uppgiften att "instruera släktforskare att inventera svenskar i syfte att identifiera dem som tillhörde vad som kallades den göthiska nordrasen" (s. 62). Samfundet "ville övertyga släktforskare om att nordrasens ättlingar behövde hållas åtskilda från andra raser för att på så sätt skydda deras rasspecifika utseende och egenskaper; en segregationspolitik som krävde att nordrasen först kartlades" (s. 74). I det material som delgavs amatörsläktforskarna skulle dessa föra in sina resultat i tabeller, och utifrån det material som på så sätt framställdes kunde släktens rasprofil analyseras och resultatet av familjebildningar förutsägas. Syftet var alltså att påverka släktforskarnas familjebildning och på så sätt skapa ett slags blodsaristokrati.

En viktig skillnad mellan Wretman och Samfundet var alltså att Wretman ville få släktforskarrörelsen till en konservativ nationell kraft, medan Samfundets inriktning var fascistoid och övernationell, det vill säga rasgemenskapen sprängde nationsgränserna. "Nordiska typer" fanns i olika

länder till följd av vikingatågen och stod enligt Samfundets syn närmare svenska nordgöthar än inhemska "rasfrämlingar". Samfundets stadgar krävde 32 verifierade nordiska anor för att en person skulle räknas som nordisk – Samfundets ordförande, som hade ryskt påbrå, kunde själv inte efterleva detta krav men hävdade att han stammade från vikingar som grundat handelsstationer längs de ryska floderna på 800-talet, vilket på grund av det rådande kriget inte kunde beläggas med ryska arkivkällor.

Eriksson menar att läromedlen som populariserade den vetenskapliga släktforskningen "formade amatörsläktforskarnas föreställda gemenskap" (s. 101). Han använder också ofta begreppet "observatörsnätverk". Det ges dock endast ett exempel på konkret "fotarbete i den rasbiologiska släktforskningens tjänst" (s. 88), och den släktforskare som då lyfts fram var en person som stod rasbiologen Herman Lundborg nära personligen. Det skulle behövas en utvidgad diskussion om hur detta formande ägde rum. Kan man tänka sig att amatörsläktforskare tog del av Wretmans och Samfundets material utan att dela deras bakomliggande ideologier och utan att påverkas av dem på ett sätt som förändrade deras världsbild? Det stora intresset för att forska i sin släkthistoria i början av 1900-talet kan till exempel ha med industrisamhällets omvälvningar att göra. Det framgår inte heller i hur hög grad amatörsläktforskarna ställde sina resultat till vetenskapens förfogande, och inte i vilken utsträckning amatörsläktforskarna som kollektiv var en befintlig grupp som mobiliserades av den vetenskapliga släktforskningens företrädare, eller om underlaget i stället utgjordes av individer som blev intresserade av att släktforska som ett resultat av det populariseringsmaterial som producerades. Här kan man tänka sig att en skillnad mellan fallstudierens representanter förelåg.

OSCAR SÖDERHOLM